

УДК 911.3

РЕКРЕАЦІЙНІ ЛАНДШАФТИ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТЕР'Я, ЇХ УНІКАЛЬНІСТЬ І РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ

Мудрак Г. В.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

У статті охарактеризовано унікальні рекреаційні ландшафти Середнього Придністер'я. Розглянуто особливості природних умов і ландшафтів, які стали основою для формування й функціонування рекреаційних антропогенних комплексів, зокрема лікувального, оздоровчо-відпочинкового і спортивно-пізнавального підкласів.

Особливості ландшафтної структури існуючих рекреаційних комплексів регіону розглянуті на прикладі натурної ділянки. Складено картосхему сучасних рекреаційних комплексів натурної ділянки і подано її детальну ландшафтну характеристику.

Аналіз унікальних ландшафтів Середнього Придністер'я показує, що рекреаційні функції тут можуть виконувати майже усі сучасні ландшафтні комплекси. Своєрідне поєднання творинь природи і людини надає досліджуваным унікальним рекреаційним ландшафтам не лише регіонального, а й державного та світового значення, що дозволить у майбутньому розвивати найрізноманітніші форми активного відпочинку, оздоровлення і пізнавального туризму.

Ключові слова: рекреаційні ландшафти, унікальність, Середнє Придністер'я, раціональне використання.

Актуальність і новизна теми. Середнє Придністер'я виділяється своєрідними природними умовами, різноманітними і унікальними ландшафтами, які мають високий рекреаційний потенціал. Рекреаційні комплекси у структурі антропогенних ландшафтів регіону за віком наймолодші. Їх формування розпочалося наприкінці XIX - на початку XX століття, активний розвиток спостерігається лише з 70-х років XX ст. Основою створення рекреаційних ландшафтів є переважно антропогенні геокомплекси.

До рекреаційних ресурсів Середнього Придністер'я відносяться всі об'єкти натурального і антропогенного походження, які можуть використовуватись для різних видів туризму, масового відпочинку, лікування, оздоровлення. При цьому надзвичайно важливою характеристикою рекреаційних ресурсів є їх унікальність у різних проявах: будь це зовнішній вигляд, внутрішні властивості, соціокультурна оцінка тощо [1]. Показник унікальності інтегральний, який відображає, як кількісні, так і якісні характеристики рекреаційних комплексів.

Аналіз попередніх публікацій. Основою для з'ясування унікальності рекреаційних ландшафтів Середнього Придністер'я слугують регіональні фізико-географічні та комплексні ландшафтознавчі дослідження, які проводили К. І. Геренчук, Л. І. Воропай, М. А. Куниця, М. В. Дутчак. Детальну характеристику рекреаційних ландшафтів і їх районування провели Г. І. Денисик, В. М. Воловик [2, 3, 4]. М. Р. Питуляк [6], Л. П. Царик, Г. В. Чернюк [7] здійснили оцінку придатності сучасних природних комплексів для рекреаційних потреб.

Метою дослідження: зхарактеризувати рекреаційні ландшафти Середнього Придністер'я, визначити їх унікальність і запропонувати оптимальні шляхи раціонального використання.

Результати дослідження. Високий ландшафтно-рекреаційний потенціал Середнього Придністер'я зумовлений оригінальним поєднанням особливого комфортного мікроклімату, своєрідних мальовничих ландшафтів з розміщеними у їх межах численними унікальними в європейському й світовому масштабах пам'ятками природи, історії і культури. Це достатньо сприятлива умова для розвитку і функціонування рекреаційних ландшафтів. Згідно ландшафтно-рекреаційного районування у межах Поділля, виділено унікальну ландшафтну структуру з майже суцільною придатністю до рекреаційного використання - Придністерську рекреаційну область та шість рекреаційних округів, які характеризуються певним співвідношенням рекреаційних умов, ресурсів і ландшафтів [4]. Різноманітність, широке розповсюдження та особливості ландшафтної структури у Середньому Придністер'ї дає можливість виділити тут підкласи рекреаційних комплексів: лікувальний, оздоровчо-відпочинковий та спортивно-пізнавальний [3].

Спортивно-пізнавальна рекреація як найпоширеніша і наймасовіша у Середньому Придністер'ї має для свого розвитку багаті рекреаційні ресурси. Об'єктами для пізнавального туризму служать унікальні геологічні, геоморфологічні, палеонтологічні, стратиграфічні, спелеологічні, гідрологічні, ботанічні пам'ятки природи, оригінальні травертинові утворення, своєрідні історико-географічні центри міст і містечок з їх історико-культурними і архітектурними пам'ятками, культові, фортифікаційні і замкові споруди з прилеглими територіями, музеї-садиби, садово-паркові ансамблі з палацами й садибами, оборонні вали і рови, укріплені городища, кургани, пам'ятки археології, карстові печери природного і штучного

походження та ін. Однак ще значна кількість оригінальних і цікавих об'єктів антропогенного походження у досліджуваному регіоні залишається поза увагою туристів. Серед них можна виділити закинуті млини на річках, старі ГЕС, приміщення і території не діючих заводів, фабрик і комбінатів тощо, де можна створити своєрідні музеї і включити їх у вже розроблені туристичні маршрути.

Середнє Придністер'я володіє унікальними рекреаційними територіями сприятливими для розвитку і функціонування відпочинкового і спортивного туризму. Розроблена значна кількість прогулянкових пішохідних, велосипедних, кінних, спелеологічних та водних маршрутів.

Наявність мальовничих водних об'єктів у досліджуваному регіоні сприяє організації водних видів спорту, відпочинку і оздоровлення. Розширені ділянки заплавл Дністра та його приток, береги ставків і водосховищ облаштовані під пляжі, що є зручними для рибальства і купання. Завдяки захищеності заплавлних та надзаплавно-терасових місцевостей від сильних вітрів долиною Дністра, купальний сезон тут продовжується більше 3-х місяців [2]. Часто організуються прогулянки на катерах, перегони на байдарках, катамаранах, плотах, сплав на річках, дайвінг, каньйонінг, вітрильний туризм тощо. Водно-болотні ландшафти використовують для полювання на водоплаву птицю. Урочища стрімких "стінок" Дністра та його численних приток є унікальними об'єктами для проведення змагань з дельтапланеризму, альпінізму тощо. Традиційними стали різноманітні міжнародні змагання на теплових аеростатах, які проводяться на Кам'яниччині весною та восени, що дають змогу побачити унікальні каньйони Смотрича і Дністра. Поблизу сіл Гуменці та Вербка в урочищах не діючих кар'єрів проходять автораллі.

Лісові ландшафти (лісові масиви, парки, сквери, лісосмуги і ін.) регіону виділяються особливим флористичним багатством, унікальністю, лікувальними властивостями та рекреаційними можливостями. Вони придатні для короткотермінового відпочинку, збору грибів, ягід, лікарських рослин, пішохідних прогулянок, навчально-пізнавальних і виховних екскурсій, проведення різноманітних змагань з туризму.

Рекреаційні ландшафти Середнього Придністер'я мають потужний і унікальний лікувальний та оздоровчий потенціал. Повсюдно у регіоні діють санаторії, курортні центри, оздоровчі і спортивні табори для дітей, пансіонати та ін. Значна кількість таких оздоровчо-відпочинкових закладів розміщені на берегах або у безпосередній близькості до водних об'єктів. Цьому сприяють також і унікальні мікрокліматичні умови регіону,

які наближаються за своїми характеристиками до степів і навіть подекуди до Середземномор'я [4]. За кліматичними показниками топоклімат у каньйоні Дністра поблизу м. Заліщики подібний до середземноморського. Це послужило для розвитку тут у XVIII столітті, при режимі Австро-Угорської імперії, міста-курорту. За документами і переказами: "Сонне взимку, влітку місто цілковито змінювалося. Відкривалися ресторани, крамниці, пансіонати. Заліщики з усіх сил старалися бути "справжнім", хай і молодим, курортом. Подільський Туристичний Дім надавав гостям міста нічліг у готелях "Варшава", "Аріадна" та "Маскотка". Весь берег Дністра був забудований пансіонатами: "Ballada", "Helenowka", "Maria", "Morela", "Naddniestrzanka", "Neapol", "Vita", "Bajka", "Irena", "Kresowianka", "Riwiera". Діяли гарні тенісні корти, стрілецький та веслярський клуби. Багато гостей приїжджали до міста у дні збирання винограду, у другій декаді вересня. А ще подобалися відпочиваючим кінні перегони, організовані офіцерами-прикордонниками" [5]. На сучасному етапі розвитку регіону, було б доцільним відновити і розвивати місто-курорт Заліщики зокрема, і краю – загалом. Заліщики – кліматичний курорт з його багатими і своєрідними лікувальними і спортивно-оздоровчими рекреаційними ресурсами (санаторій для дітей з ДЦП, турбаза "Дністрянка", будинок відпочинку, база відпочинку "Росинка"). Неподалік міста знаходиться значна кількість унікальних, як в Україні, так і в Європі заповідних об'єктів і територій. Серед них виділяються Касперівський (ландшафтний), Жижавський і Обіжевський (ботанічні) заказники загальнодержавного значення з унікальною рослинністю і мальовничими краєвидами. Не менш унікальними є геологічні пам'ятки природи місцевого значення: мальовничістю і загадковістю виділяються печера "Нагірянська", "Дністровські феномени", "Сеноманські богатири", "Касперівські сфінкси", "Червоногородський водоспад" та ін. Значна кількість різноманітних і унікальних історичних, архітектурних та археологічних пам'яток служать об'єктами пізнавальної і відпочинкової рекреації, що гармонійно доповнюють ландшафтно-рекреаційний потенціал регіону.

Джерела мінеральних вод, комфортний м'який клімат, мальовничість територій, створюють умови для розвитку і функціонування у Середньому Придністер'ї лікувально-оздоровчих рекреаційних ландшафтів. Базою для розміщення санаторіїв і пансіонатів служать значні запаси лікувальних мінеральних вод: "Маківська" і "Перлина Поділля" (с. Маків Дунаєвецький район), джерело "Серебря" (с. Серебря Могилів-Подільський р-н),

“Регіна” (с. Житники Муровано-Куриловецького району), “Кам’янецьке” (с. Должок Кам’янець-Подільський), які використовуються в переважно для лікування шлунково-кишкового тракту. Прикладом лікувальних рекреаційних ландшафтів Вінницького Придністер’я є пансіонат “Гірський” поблизу с. Бронниця Могилів-Подільського району. Він розвивається на базі гідромінеральних ресурсів (хлоридно-натрієвих мінеральних вод), відкритих у 1992 році. Вода застосовується при захворюваннях кишково-шлункового тракту. За даними комплексної оцінки, підземні води свердловин пансіонату “Гірський” відносяться до групи лікувальних мінерально-столових вод і використовуються для промислового розливу під назвою “Бронничанка” [4].

Особливості ландшафтною структури існуючих рекреаційних комплексів Середнього Придністер’я розглянуті на прикладі натурної ділянки оздоровчого комплексу “Лісовий”, який знаходиться поблизу с. Скоморохи Тернопільського Придністер’я рис. 1.

Розташований комплекс у каньйоноподібній долині річки Стрипи. Навколишні ландшафти мають вигляд гірських і нагадують унікальний куточок незайманої природи в оточенні високих і крутих схилів, які суцільно вкриті лісами. Долина річки має чітко виражену асиметричну будову: лівий берег – круті схили; правий – вирівняні ділянки заплавної і надзаплавної-терасових місцевостей. Домінуючим є схиловий тип місцевостей, який представлений лісовими “стінками” – високі (100 м) і круті (40°-45°) схили, які вкриті грабовими з домішкою клена, липи, ясена угрупованнями. На пологій нижній терасі знаходиться ставок з укріпленими берегами, що відноситься до типу надзаплавної-терасових і використовується для відпочинку і оздоровлення (купання, рибалки, катання на катамаранах). На вищих вирівняних ділянках терас розташовані споруди оздоровчого комплексу з асфальтованими площадками, стежками і алеями для прогулянки, спортивні і ігрові майданчики.

Неподалік оздоровчого комплексу “Лісовий” розміщується турбаза “Над Стрипою” і молодіжний табір відпочинку “Чайка” (с. Скоморохи Тернопільської області).

На територіях цих закладів розвиваються і функціонують оздоровчо-відпочинковий і спортивно-пізнавальний рекреаційні ландшафти. Їхній потенціал підсилюється своєрідними і унікальними заповідними об’єктами, які знаходяться неподалік оздоровчого комплексу. Серед них виділяються заповідні об’єкти місцевого значення: мальовничі території заказників “Межеліски” і “Савинське”;

пам’ятка природи ботанічна з наскельно-степовою рослинністю “Берем’янська стінка”; загадкові геологічні пам’ятки природи “Скелі семи джерел”, “Печера жолоби”; неповторні травертинові скелі “Порохівська” і “Космиринська”; “Русилівські” і “Соколівські” водоспади. Тут знаходиться значна кількість цікавих історико-культурних пам’яток, на які багатий край. З пізнавальною і виховною метою розроблені різноманітні маршрути і екскурсії.

Висновки. Аналіз унікальних ландшафтів Середнього Придністер’я показує, що рекреаційні функції тут можуть виконувати усі сучасні ландшафтні комплекси.

На теренах Середнього Придністер’я знаходиться близько 300 пам’яток історії та культури. Поряд з природними унікальними заповідними об’єктами, мальовничою природою, м’яким комфортним кліматом, наявністю санаторно-курортних і лікувально-оздоровчих закладів це створює можливості для розвитку в майбутньому потужної індустрії відпочинку і розваг. Загалом, таке унікальне поєднання, надає досліджуванім рекреаційним ландшафтам не лише регіонального, а й державного та світового значення, що дозволяє використати їх у процесі найрізноманітніших форм активного відпочинку. Разом з тим будуть розвиватись і функціонувати унікальні рекреаційні ландшафти Середнього Придністер’я.

Список літератури

1. Божук Т. І. Аналіз факторів, що визначають туристичну привабливість території (на прикладі Городецького району Львівської області) / Т. І. Божук, Х. П. Грабовенська // Туризм як фактор розвитку регіону : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця, 2011. – С. 118-120.
2. Воловик В. Рекреаційні ландшафти / В. Воловик // Середнє Придністров’я : монографія [За ред. Г. І. Денисика]. – Вінниця, ПП “Видавництво “Теза”, 2007. – С. 364-373.
3. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України: монографія / Г. І. Денисик. – Вінниця: Арбат, 1998. – 292 с. іл, карти.
4. Денисик Г. І. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г. І. Денисик, В. М. Воловик. – Вінниця: Едельвейс і К, 2009. – 206 с.
5. Заліщики [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.castles.com.ua/zal.html / Заліщики. – Назва з екрану.
6. Питуляк М. Р. Сучасний стан та оптимізація рекреаційних функцій ландшафтно-рекреаційних областей і районів Тернопільщини / М. Р. Питуляк // Український географічний журнал, № 3 (27). – 1999. – С. 7-9.
7. Царик Л. П. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу (на прикладі Тернопільської області) / Л. П. Царик, Г. В. Чернюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 188 с.

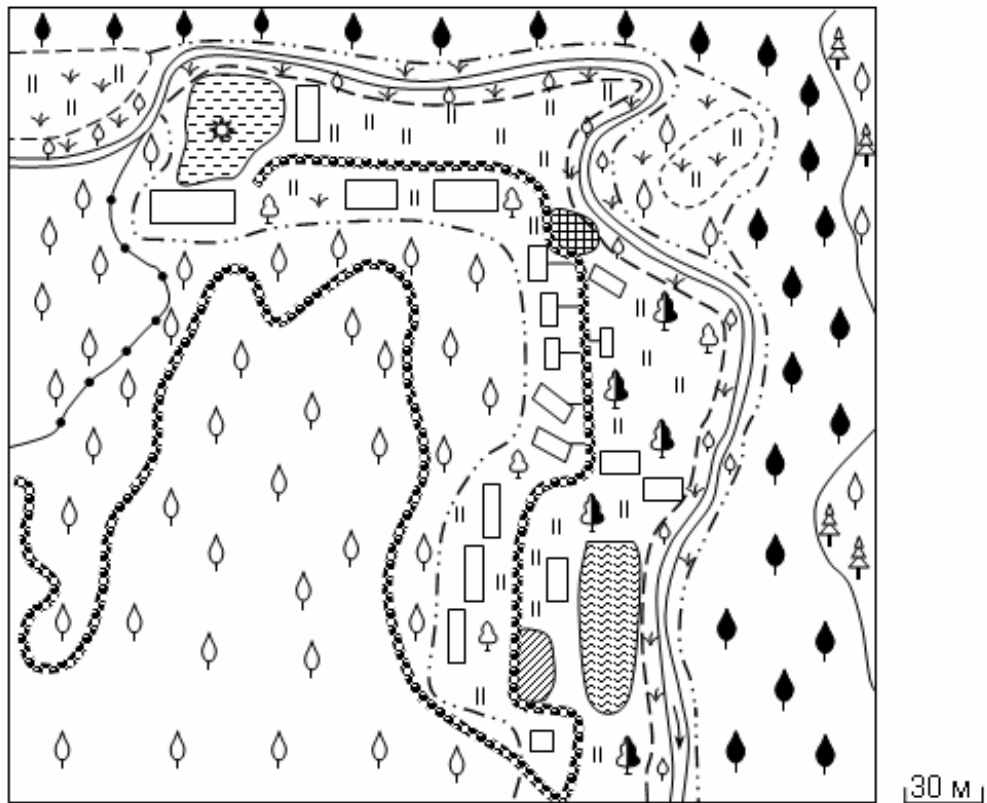
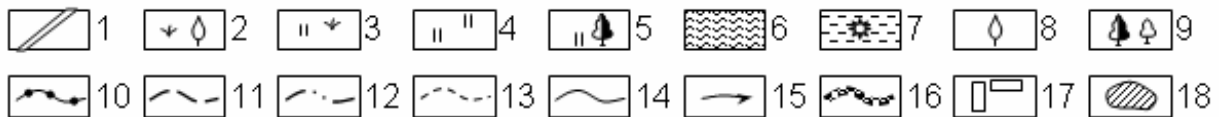

Рис. 1. Фрагмент картосхеми сучасних (2010) унікальних рекреаційних ландшафтів натурної ділянки “Над Стрипою” і “Лісовий” с. Скоморохи Тернопільської області

Рекреаційні ландшафти. Відпочинково-оздоровчі. Зашлавні. Урочища: 1 – неглибоке (до 1,5-2 м) кам’янисте річище річки Стрипа, частково використовуються для рибної ловлі; 2 – вологі алювіальні поверхні з болотними ґрунтами під заростями вільхи і верби; 3 – суплинисті алювіальні поверхні з лучними ґрунтами під різноманітною рослинністю і поодинокими кущами шипшини. Надзаплавно-терасові. Урочища: 4 – вирівняні супличані поверхні з лучними ґрунтами під різноманітною травно-злаковою рослинністю використовуються для активного відпочинку (ігрові майданчики) і збору лікарських трав; 5 – рівні поверхні надзаплавних терас з лучними ґрунтами під різноманітною травно-злаковою рослинністю з насадженнями декоративних кущів (самшиту вічнозеленого) і поодинокими деревами (ялини); 6 – неглибокий (до 1,8 м) ставок для купання, плавання на катамаранах, частково для рибної ловлі; 7 – неглибокий ставок (до 2 м) з дерев’яною альтанкою у центрі водойми, використовується для купання, катання на катамаранах і човнах, частково для рибної ловлі.

Лісові антропогенні ландшафти. Похідні. Схилі. Урочища: 8 – круті (до 40°) вапняково-суплинисті схили – лісові “стілки” з делювіальними сірими ґрунтами під грабовими лісами; 9 – круті (35-40°) вапнякові схили – “стілки” з щебниватими сірими ґрунтами під грабовими лісами; 10 – струмок у лісі з мальовничими водоспадами.

Межі. Типів місцевостей: 11 – зашлавного і надзаплавно-терасового; 12 – надзаплавно-терасового і схилового. Урочища: 13 – натуральних; 14 – антропогенних.

Інші позначки: 15 – напрям течії річки Стрипа; 16 – асфальтова дорога; 17 – кам’яні і дерев’яні житлові і господарські споруди з асфальтовими доріжками; 18 – асфальтові майданчики для автомобілів.

Мудрак Г.В. Рекреационные ландшафты Среднего Приднестерья, их уникальность и рациональное использование. В статье охарактеризованы уникальные рекреационные ландшафты Среднего Приднестерья. Рассмотрены особенности естественных условий и ландшафтов, которые стали основой для формирования и функционирования рекреационных антропогенных комплексов, в частности лечебного, оздоровительно-отдыхающего и спортивно-познавательного подклассов.

Особенности ландшафтной структуры существующих рекреационных комплексов региона рассмотрены на примере натурального участка. Составлена картосхема современных рекреационных комплексов натурального участка и подана ее детальная ландшафтная характеристика.

Анализ уникальных ландшафтов Среднего Приднестерья показывает, что рекреационные функции здесь могут выполнять почти все современные ландшафтные комплексы. Своеобразное сочетание творений природы и человека предоставляет исследуемым уникальным рекреационным ландшафтам не только регионального, но и государственного и мирового значения, которое позволит в будущем развивать самые разнообразные формы активного отдыха, оздоровления и познавательного туризма.

Ключевые слова: рекреационные комплексы, уникальные ландшафты, Среднее Приднестерье, рациональное использование.

Mudrak G. V. Rekreatyyni landscapes of Middle Pridnister'ya, their unicity and rational use. The unique rekreacionnye landscapes of Middle Pridnister'ya are described in the article. The features of natural terms and landscapes, which became basis for forming and functioning of rekreacionnykh anthropogenic complexes, in particlar lechebnogo, health-improvement-resting and sporting-cognitive podklasov, are consideret.

The features of landscape structure of existent rekreacionnykh complexes of region are consideret on the example of model area. Kartoskhema of modern rekreacionnykh complexes of model erea is made and its detailed landscape description is given.

The analysis of unique landscapes of Middle Pridnister'ya shows that rekreacionnye functions can execute almost all modern landscape complexes here. Original combination of creations of nature and man gives the probed unique rekreacionnym landscapes of not only regional but also state and world value, which will allow in the future to develop the most various forms of active rest, making healthy and cognitive tourism.

Key words: rekreacionnye complexes, unique landscapes, Middle Pridnister'ya, racional use.